

СТАНОВИЩЕ

**от доц. д-р Емилия Хинкова Евгениева,
относно дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор”
в област на висше образование 1. Педагогически науки
Професионално направление 1.2 Педагогика
(Специална педагогика)**

**Тема на дисертационния труд: „Подходи за оптимизация на взаимодействието
между семейството, училището и обществените условия на интегрирано
обучение ”**

Автор: Поликсения Цветанова Кисимова

Представеният за рецензиране дисертационен труд има практическа насоченост. В него се поставя много важна за съвременната образователна система тема – взаимодействието на семейство и училище, а също така и обществената среда на процеса на интегриране. Проблемът не касае само обучението на деца и ученици със специални образователни потребности, а цялостния процес на обучение. Съвременната образователна среда функционира в условията на отвореното информационно общество, в микрокосмоса на социалните мрежи и в конкурентните, вече, форми на формално и неформално обучение. Това налага наблюдение и анализ на новите характеристики на средата, а също така и наблюдение и анализ на възможностите за тяхното обновяване, преосмисляне или заменяне с нови. В този смисъл търсеното взаимодействие и възможностите за неговото оптимизиране са важни за практиката и вероятно изводите от дисертационната разработка могат да намерят бързо практическо приложение.

Разработените дисертация и автореферат от Поликсения Кисимова съответстват на изискванията. Формалните параметри на дисертацията са: общ текст на дисертацията 260 страници, основен текст на дисертацията 216 страници. В текста са включени 35 таблици, 19 диаграми и 1 фигура. Библиографията на кирилица и латиница е с общо 165 заглавия. В 11 приложения с поместени инструменти на изследването и таблични данни с резултатите от него.

Представената автобиография от докторантката дава информация за професионално ѝ развитие. Прави впечатление, че целият професионален опит на госпожа Кисимова е натрупан в сферата на обучението на деца и ученици със специални образователни потребности. През 1991 година тя започва като възпитател в училище за деца с нарушено зрение, а от 1998 година е директор на Трето помощно училище в София, което е трансформирано в Център за специална

образователна подкрепа „Едуард Сеген“ през 2017 година. Обръщам внимание на този факт, тъй като представеното в дисертационния труд изследване има дълга професионална предистория.

От 1998 година Поликсения Кисимова е базов директор на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. В някои от годините е била и хоноруван преподавател, което я прави част от академичния процес на подготовка на бъдещите специални педагози.

По време на докторантското си обучение е направила и специализация по програмата „Академия за училищни директори“ на фондация „Америка за България. Не са описани и представени обученията, в които е участвала по програмите за квалификация. Въпреки това, представените факти показват устойчивия интерес на докторантката в областта на специалната педагогика, търсенията ѝ в областта на образователния мениджмънт и това, че тя и училищната институция, чийто директор е, е постоянен партньор на процеса на обучение на студентите.

Представеният дисертационен труд е конструиран съответно на изискванията и съдържа три глави, увод, изводи и препоръки, заключение, списък на приносите, използвана литература и приложения.

Първа глава, озаглавена „Теоретични параметри на проблема“ докторантката е развила в трите сфери на търсеното взаимодействие: семейството, обществото и училищната институция. При структуриране на своята изследователска позиция тя е използвала източници, които са свързани с проблемите в общото образование и образованието на деца и ученици със СОП за периода от 1958 до 2015 години. Периодът, в който на практика се развива и въвежда в общообразователната система процесът на интегриране. При построяване на параметрите на проблема, докторантката търси характеристиките на ролята, съответно на семейството, обществото и образователната институция, опитва се да намери тенденции или принципи, както и да обособи възможностите за нов подход, нова интерпретация на нормативните промени на процеса. Тази структура, отнесена към дългия период на разглеждана литература позволява да се представи широката картина на проблема и да се очертаят параметрите му. Интересно като формален факт, е че обемът на текста в трите параграфа показва активността на изследователския интерес по проблема. Текстът на описанието на семейството на детето със СОП и училищната институция са с близък обем, докато проблемът с обществената позиция и нагласа към хората в неравностойно положение, е много по-малък. Това показва, че обществото е по-скоро в социално-пожелателна роля и не заема активна позиция и социална ангажираност.

Втора глава е озаглавена “Представяне на изследователската програма” и представя целта, хипотезата и задачите на изследването, както и методите и

участниците в изследването. Поставената изследователска задача има някои особености, които специално искам да коментирам. Намирам за важен факта, че изследването се извършва на няколко етапа и е проведен формиращ експеримент. Многогодишният опит на докторанта като директор на помощно училище не е допуснал да се проучват само мненията и готовността на родители, учители и общественост за приемане на хората със специални образователни потребности. Докторантката е потърсила възможности да провери доколко и как може да бъде нарочно повлияно мнението и поведението на тези групи. Във формирация експеримент вземат участие 98 човека, които са представители на почти всички общности, които имат отношение към проблема: учители, ресурсни учители, родители на деца със специални образователни потребности и на типични деца, доброволци. Това вече е принос на дисертационната разработка.

Второто, което прави впечатление е, че в изследването са включени педагогическите екипи, родителите и доброволците, които работят на територията на две училища. Двете училища са с два профила – основно и средно училище. Това предполага различна динамика на училищния живот. Наблюдения и изследване в тази посока няма. Няма яснота дали профила на училището оказва влияние върху начина на приемане и реализиране на процеса на интегриране.

Не на последно място, бих искала да отбележа и факта, че докторанта прави и експертна оценка на разработения и проследен модел за оптимизация на процеса на взаимодействие между страните, участващи в процеса на интегриране. Процедура, която все още рядко се използва в изследвания по темата. Тя дава възможност да се препотвърдят качествените анализи на събраните данни, както и да се отворят нови гледни точки по темата.

Използваните инструменти от докторантката са два стандартизирани теста и въпросници. Използвала е тестовете за способност и работа в екип – Тест на Белбин и Тест на Ленсиони, които са попълнени от всички 98 участника в изследването. Създава е три въпросника за нуждите на изследването – за учителите и родителите за оценка на нагласите към децата със СОП, за доброволците и за оценка на мениджърските умения на учителите.

Формирацията етап от експеримента е разделен на шест модула с обща продължителност около 20 дни. По време на този етап участниците влизат в различни роли, които съответстват на основни роли, в които влизат в процеса на интегриране. Събраните данни от двата етапа на изследването са интересни с динамиката на промяната на мнението на участниците в процеса на интегриране.

Процедурата по същинското изследване е протекла в рамките на година и половина от декември 2016 до юни 2017, което показва уменията на докторанта за систематична и добре разположена във времето дейност.

Формулираната цел и хипотеза са добре структурирани и добре обслужени с инструментариума на изследването. В хипотезата докторантката залага триадата – информация, инструкция и интеграция към процеса, която да е в основа на оптимизирането на интегрирането на ученици със специални образователни потребности.

Трета глава е озаглавена “Анализ на резултатите от проведеното изследване”.

Представени са данните от констатиращия, контролния етап и експертната оценка като количествени данни със съответния анализ и статистически данни и оценка. Прави впечатление, че статическите данни не са интегрирани към съответните количествени данни на констатиращия и контролния етап. Това в определена степен намалява ефективността на направения качествен анализ. В този смисъл правя препоръка на докторанта при следващи публикации на модела от дисертационното изследване да направи интегриране на количествените факти в качествения анализ.

В представения анализ на данните прави впечатление динамиката на отношението на участниците в изследването преди и след формирация етап, както и динамиката на отговорите на участниците във връзка с уменията за общуване в процеса на интегриране. Въпреки, че картината в началото е социално приемлива, т.е. повечето от участниците отчитат положителната страна на процеса на интегриране, то в детайлите на данните са добре очертани дефицитите на комуникацията, което е предпоставка за недостатъчната ефикасност на процеса на интегриране. Някои от тези дефицити са предпоставени от личностните качества на участниците в изследването. Информация за това се получава в теста на Белбин и Ленсиони. Това предполага възможност докторантката на продължи своята работа по проблема и да предложи на училищните мениджъри модели за сформирание на екипи, така че да се получи по-висока ефикасност от взаимодействието по различни теми.

Има възможност за разширяване на анализа на данните спрямо зададените във формирация етап роли и дейности на участниците в изследването. Вероятно при определена способност и работа в екип, участниците ще имат и определена динамика на резултатите след преминаване на шестте модула на формирация експеримент. Докато при друг профил на способност и работа в екип, формиращите модули, вероятно биха довели до друга динамика. Във връзка с това предположение, предлагам госпожа Кисимова да продължи работата си по темата и в следващите години. Още повече, че сега се работи върху новите критерии за оценка на качеството на процеса на интегриране на децата със СОП.

Представените в дисертацията приноси отговарят на съдържанието на изследването.

Публикациите по темата са достатъчни и отразяват етапите на работата по изследването.

Заклучение

Дисертационният труд има принос за научно-теоретическото обосноваване на процесите при интегрирането на деца със специални образователни потребности.

Смятам, че дисертационният труд отговаря на всички изисквания за подобен род научни разработки. На тези основания и предвид общото положително впечатление от компетенциите на докторантката, с професионална убеденост предлагам на уважаемите членове на Специализираното научно жури да дадат своя положителен вот за придобиване на образователната и научна степен "доктор" на Поликсения Кисимова.

гр. София
14.07.2018 г.

доц. д-р Емилия Евгениева